

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ:
АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІРTHE COMMUNICATIVE CULTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION:
AN AXIOLOGICAL DIMENSION

Стаття присвячена теоретичному аналізу культури, особливостей її функціонування та ціннісного складника як системоутворювального в процесі організації публічного управління й суспільного розвитку. Досліджено філософські, соціологічні, управлінські й інші підходи до розуміння культури як соціокультурного феномена, проаналізовано погляди дослідників на управлінський і комунікативний вимір цінностей. Виокремлено наукові підходи до тлумачення специфіки ціннісного розвитку комунікативної культури, проаналізовано теоретичні концепції та сучасний стан наукової думки щодо перспектив розвитку сучасного публічного комунікативного простору. Установлено, що в сучасний період трансформації суспільного розвитку предметом наукового розгляду все більше стають комунікативний і ціннісний аспекти розвитку суспільної й публічної управлінської культури. Сучасні суспільні процеси та суспільний розвиток охарактеризовані суттєвим ускладненням соціальної організації, інтенсифікацією культурного й комунікативного обміну, розвитком культурного різноманіття, поступовим зникненням уніфікації і стандартизації. Розуміння суспільного розвитку як спільного конструювання комунікативного дискурсу дає змогу використовувати синергетичний підхід в аналізі комунікативної взаємодії акторів публічного простору. Новий тип культури, зумовлений розвитком інформаційного суспільства, передбачає ціннісний розвиток і комунікативну трансформацію публічного управління як безперервний самозумовлений процес. Нині культура розуміється як комунікація в єдності продуктів, символів і ритуалів, а також засобів комунікації. Результуючим аспектом формування комунікативної культури в публічному управлінні визнано вдосконалення ментальних, ціннісних, соціально-психологічних та організаційних структур акторів суспільних відносин у результаті процесів самоорганізації, а комунікація виступає водночас і як мета, і як один із інструментів саморозвитку суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, культура постмодерну, аксіологічні аспекти суспільного розвитку, соціально-орієнто-

ване публічне управління, комунікативна культура публічного управління.

The article is devoted to the theoretical analysis of culture, peculiarities of its functioning and value component as a system-forming in the process of organizing public administration and social development. The philosophical, sociological, managerial and other approaches to understanding culture as a sociocultural phenomenon are investigated, the views of researchers on the managerial and communicative dimension of values are analyzed. The scientific approaches to interpreting the specific values of the value development of the communicative culture have been singled out, the theoretical concepts and the current state of scientific thought regarding the prospects for the development of the modern public communication space have been analyzed. It is established that in the modern period of transformation of social development the subject of scientific consideration is increasingly becoming communicative and valuable aspects of the development of public and public management culture. Modern social processes and social development are characterized by significant complications of social organization, intensification of cultural and communicative exchange, development of cultural diversity, gradual disappearance of unification and standardization. Understanding social development as a joint construction of communicative discourse allows us to use a synergistic approach in analyzing the communicative interaction of actors in public space. A new type of culture, driven by the development of the information society, envisages the value development and communicative transformation of public administration as a continuous, self-determined process. The result of the formation of a communicative culture in public administration is the improvement of the mental, value, socio-psychological and organizational structures of the actors of social relations as a result of the processes of self-organization, and communication acts at the same time both as a goal and as one of the instruments of self-development of society.

Key words: information society, postmodern culture, axiological aspects of social development, socially oriented public management, communicative culture of public management.

УДК 315.08

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-13-2>

Литвинова Л.В.

к. психол. наук, доцент,
докторант кафедри суспільного
розвитку і суспільно-владних відносин
Національна академія державного
управління при Президентові України

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна парадигма соціально-орієнтованого публічного управління актуалізує принципово нові цінності й вимоги до комунікативного дискурсу в публічному просторі України. Відносини влади та суспільства зазнали суттєвих змін після подій 2014–2015 років. У цьому контексті сучасний період формування публічно-управлінської моделі в Україні характеризується становленням соціально-орієнтованої культури управ-

ління. Підґрунтям такого управління є підхід до вирішення соціальних проблем з позиції «культури гідності», самоцінності людини для суспільства. Саме комунікація, комунікативні процеси, включаючи головний компонент управлінського виміру – обмін інформацією між суспільством і владою, стали рушійною силою розвитку демократичних процесів у сучасній Україні. Комунікативна сфера публічного управління – соціально зумовлена галузь комунікативної діяльності,

функції якої продиктовані потребами суспільства в одержанні, використанні, поширенні та зберіганні найбільш повної, актуальної й достовірної інформації. Комунікативна сфера за своєю природою тісно пов'язана із суспільними зв'язками та відносинами. Рівень розвитку комунікацій, комунікативна культура взаємодії й обміну інформацією є показником зрілості демократії, визначається рівнем соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Феномен комунікативної культури цікавий переплетенням ціннісних взаємозв'язків як необхідним компонентом впливу в соціальних явищах і процесах, що забезпечує відтворення соціально адаптованої та суспільно інтегрованої системи публічного управління. Аналіз феномена культури з аксіологічної дослідницької позиції має важливе теоретичне і практичне значення: культурні цінності суспільства є тими аксіологічними орієнтирами, які визначають зміст публічної управлінської діяльності. Виходячи з вищезазначеного, питання формування й розвитку сучасної комунікативної культури публічного управління є надзвичайно актуальними, оскільки становлення та розвиток суспільних цінностей сучасної України в умовах демократичного транзиту вимагають поглибленого вивчення рівня комунікативної культури органів публічного управління з метою перебудови їхньої діяльності в напрямі запитів суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінності та ціннісні орієнтації є предметом дослідження багатьох наук, зокрема історії, філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології, етики, що свідчить про багатовекторність і складність зазначеної проблеми, а також про її наукову перспективність і практичну значущість.

Теоретико-методологічне обґрунтування культурних цінностей досліджено в працях М. Бердяєва, Е. Фромма, В. Франкла. Аксіологічні аспекти розвитку суспільства знаходимо в працях філософів і соціологів: М. Вебера, Ю. Габермаса, Т. Парсонса та К. Ясперса. Вимір морально-етичного існування й соціально-культурні проблеми ціннісного взаємоставлення знаходимо в дослідженнях Т. Василевської, С. Возняк, управлінський і комунікативний вимір цінностей розглянуто в працях М. Кастельса, В. Козакова, Л. Литвинової та ін. Попри високу присутність цього поняття в філософській, соціологічній, психологічній і публічно-управлінській науці, а також дослідженнях, присвячених теорії, соціології та психології комунікації, існує потреба в подальшому науковому осмисленні й поглибленому аналізі аксіологічних

аспектів комунікативної культури публічного управління, її сучасного стану та перспектив розвитку.

Мета статті – проаналізувати сутність аксіологічного аспекту культури як соціокультурного явища, зокрема, у царині публічного управління, виявити форми прояву та фактори, що зумовлюють формування ціннісного простору комунікативної культури в публічному управлінні.

Виклад основного матеріалу. У широкому смислі «культура» – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених протягом людської історії. У перекладі з латини слово «культура» означає обробіток, виховання, освіта. Культура як зміст і певна характеристика життєдіяльності людини та суспільства є предметом розгляду багатьох наук, зокрема філософії, антропології, соціології, психології, публічного управління тощо. Унаслідок складності різноманітності аналізу культури, її сутності, структури та специфіки існує велика кількість визначень у науковій літературі. Оскільки сутністю суспільного життя людини є діяльність, то й аналіз культури головним чином здійснюється з позицій діяльнісного підходу до пізнання того, що і як створює людина.

Відповідь на запитання, що створює людина, розкриває ціннісний вимір культури, рівень розвитку людини та суспільства. Це дає змогу оцінити матеріальні й духовні потреби людини, тлумачити походження матеріальних і духовних цінностей загальнолюдського розвитку. Через систему суспільних відносин можна визначити статус людини, значущість її властивостей і мотивацію або демотивацію до розвитку, наприклад, фізичних, духовних, особистісних, колективних, творчих чи репродуктивних та інших рис культури. У вищезазначеному контексті культура постає як сукупність матеріальних і духовних цінностей, які є в реальності сьогодення та імпліцитно присутні у вигляді можливостей суспільного розвитку людства.

Традиційним підходом до розгляду культури та її структурних складників є виділення культури матеріальної й духовної. Матеріальна культура охоплює всю сферу матеріального виробництва та його результати, що задовольняють матеріальні потреби людей. До духовної культури належить уся сфера людської свідомості та індивідуального й колективного духовного розвитку. Найдетальніше культура аналізується з погляду структури та характеру суспільних відносин. У цьому випадку виділяються, наприклад, культура політична, управлінська, правова, моральна, профе-

сійна, комунікативна, міжособистісна тощо. Відповідно до такої інтерпретації культури, національне та загальнолюдське в ній розглядається як діалектична єдність. Прогресивна зміна взаємозв'язків між людьми призводить до висхідної еволюції культури.

Сьогодні існує велика кількість визначень поняття культури, їх кількість продовжує збільшуватися з огляду на швидкоплинність і динамізм, що зростає, соціальних процесів. Більшість дослідників тлумачить її як історично зумовлений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що виражається у зразках організації життя й діяльності людей, у їхніх стосунках і створених ними матеріальних і духовних цінностях [3; 5; 8].

Отже, культура – це системна інтегрована якість суспільства, що відображає досягнутий рівень розвитку; вона являє собою сукупність соціальних норм і цінностей, що склалися історично й притаманні конкретній суспільній системі. Культура демонструє свою соціальну природу, виражаючи в кожний період спрямованість суспільства на створення, зберігання та поширення норм і цінностей культури й результатів людської діяльності. Культура містить у своїй системі соціальні норми та настанови, духовні цінності, сукупність ставлень людей до природи, соціального оточення й до самої себе. Вона характеризує особливості свідомості й поведінки, діяльності людей, праці, мови, цінностей і фіксується як спосіб життєдіяльності окремого індивіда, соціальної групи чи всього суспільства загалом [7]. Також науковці виділяють функціональну специфіку культури як ціннісного складника стабільності суспільного буття. У філософському словнику визначено такі головні функції культури як соціального явища: функція соціалізації особистості – відображає роль культури у формуванні соціально необхідних якостей людини: здатності до спілкування, до трудової й творчої діяльності, до соціальних взаємодій; аксіологічна – представляє культуру у вигляді сукупності цінностей, у яких виражаються найбільш соціально значущі смисли; регулятивно-нормативна – відображає санкціонування норм як соціальних стандартів поведінки людей у всіх основних сферах соціального життя, підтримується звичаями, суспільною думкою, мораллю, правом; функція трансляції соціальної спадковості – полягає у спадкоємності досвіду людського буття через культуру, яка постає «пам'яттю суспільства» досвіду життя минулих поколінь; світоглядна – вироблення важливих для індивіда та спільності культурних смислів, які інтегровано втілюються в певній картині світу, мотивують життєдіяль-

ність, духовну творчість людини; комунікативна – дає змогу закріпити зв'язок особистості й суспільства, встановити взаємозв'язок прогресивних традицій, налагодити взаємобмін, відібрати найбільш необхідне й доцільне для тиражування; емоційно-психологічна – характеризує вироблення в суспільному бутті «культури почуттів»; евристична – представляє культуру як найважливіший спосіб забезпечення пізнавальних інтересів людства; творча – репрезентує культуру як спосіб діяльного перетворення й упорядкування природного та соціального середовища, внаслідок чого створюється й удосконалюється середовище людського буття. До сутнісних характеристик культури, які зумовлені її належністю до культури загалом, належать її ціннісно-смилова природа й міжсуб'єктна взаємодія як джерело трансформації цінностей і смислів [9, с. 196].

Аксіологічний підхід тлумачить культуру як систему матеріальних і духовних цінностей, створених людством, як спосіб ціннісної інтерпретації дійсності, що відтворює смислові детермінанти буття людини, її потреби та інтереси. Найважливішими компонентами людської культури поряд із нормами та ідеалами є цінності, існування яких укорінене в екзистенціальній активності суб'єкта культурної творчості, його діалозі з іншими людьми [4]. Культура є якісною стороною будь-якої діяльності, способом мислення й поведінки. При цьому вона становить певні цінності, як матеріальні, так духовні. У реальному житті вони злиті в єдине ціле, проте мають і відмінності. Матеріальна культура, як правило, предметна. Духовні цінності постають як акти творчої діяльності людини. Саме цінності є фундаментом усякої культури. О. Бородіна виділяє такі типи цінностей:

- 1) вітальні, пов'язані з формами здорового життя, фізичного й духовного здоров'я, ідеального способу життя;
- 2) соціальні, пов'язані із соціальним благополуччям, посадою, добробутом, комфортною роботою;
- 3) політичні, пов'язані з ідеалами волі, правопорядку й соціальної безпеки, гарантій цивільної рівності;
- 4) моральні, пов'язані з ідеалами справедливості, добра;
- 5) релігійні й ідеологічні цінності, пов'язані з ідеалом сенсу життя, призначення людини, пошуку цілей для майбутнього;
- 5) художньо-естетичні цінності, пов'язані з ідеалами прекрасного, піднесеним змістом та ідеалами чистої краси;
- 6) сімейно-родинні цінності, пов'язані з ідеалами сімейного затишку, благополуччя й гар-

монії інтересів взаєморозуміння й поваги ідеалів різних поколінь, гармонії сімейної традиції;

7) цінності праці, пов'язані з ідеалами майстерності, талановитості, задоволення результатами праці тощо;

8) соціально-групові цінності – це цінності певного класу, соціальної групи чи спільноти.

Загалом культуру можна визначити як світ людського буття, що створюється й розвивається людьми в процесі їхньої опосередкованої ціннісними складниками творчої взаємодії з природою та між собою [2, с. 19].

У сучасний період трансформації суспільного розвитку відбувається стрімкий розвиток культури управління суспільством, що ґрунтуються на інформаційно-комунікативному супроводі соціального проектування та впливу. Предметом наукового розгляду все більше стає комунікативний і ціннісний аспекти розвитку суспільної та публічної управлінської культури. Нині культура розуміється як комунікація в єдності продуктів, символів і ритуалів, а також засобів комунікації. Така форма культури розуміється як сукупність матеріальних і духовних форм людської діяльності, а також організаційних форм, що слугують суспільству. Жодне суспільство не існує без функціонування методів соціального управління, основою яких є стан суспільної свідомості, що визнає легітимність способів управління державою. У тоталітарних централізованих суспільствах система управління концентрується в руках державного апарату й підтримує ідеологію управління, як правило, силовими методами. Натомість управління в поліцентричних, демократичних суспільствах базується на взаємодії легітимних політичних суб'єктів, які спираються на комунікативні технології управління. Для суб'єктів управління, що використовують технології цілеспрямованого конструювання за допомогою комунікативного обміну смислами, ефективні комунікації стають необхідною умовою збереження свого статусу.

Культура постмодерну передбачає принципове визнання неповноти будь-якої інтерпретації дійсності, що робить її відкритою для інших інтерпретацій, спонукає до комунікативного обміну з метою більш повного відображення реальності. Спроби універсалізації картини світу зазнають поразки (хоча існує така спокуса), філософія постмодернізму спирається на установку, що орієнтація на абсолют і незмінну ієрархію цінностей продукує тоталітарні структури й тоталітарну свідомість і може призвести до догматизму або фанатизму [10]. Гомогенізація культурного контексту сприяє зростанню обмежень у суспільному розвитку, натомість децентраліза-

ція суспільства передбачає відмову від теорії універсального розвитку, а моделі розвитку суспільства стають множинними, доповнюючи одна одну. У зв'язку з вищезазначеним постмодернізм у загальному смислі трактується як плюралізм думок, основною орієнтацією якого є філософія частини як складника цілого. Таке трактування суспільних процесів змінює смисл знання природи реальності, критерії відповідності стають відносними, розмитими, які тільки частково здатні відобразити картину реальності, тобто утворюється «версія реальності». Як стверджує С. Московічі, це не означає формування опортуністичної позиції «істина в кожного своя», навпаки, істина народжується в процесі взаємодії з істиною «інших» з урахуванням умов, у яких перебувають учасники діалогу [6].

Сучасні суспільні процеси й суспільний розвиток охарактеризовані суттєвим ускладненням соціальної організації, інтенсифікацією культурного та комунікативного обміну, розвитком культурного різноманіття, поступовим зникненням уніфікації і стандартизації. Новий тип культури, зумовлений розвитком інформаційного суспільства, передбачає тектонічні ментальні та соціокультурні трансформації насамперед у сфері взаємодії людей і їхньої організації. Децентралізація суспільств передбачає полісуб'єктність і множинність джерел отримання інформації, а отже, і комунікації. Сприймаючи та продукуючи інформацію, яка є частиною інформаційного простору, індивідуальні суб'єкти мають можливість конструювати власний індивідуалізований комунікативний та інформаційний простір, виходячи з власних переконань і ситуації, що склалася. Ускладнення форм соціальної організації та взаємодії в умовах полікультурності передбачає збільшення числа суб'єктів, які беруть участь у спільному конструюванні моделі реальності. Розуміння суспільного розвитку як спільного конструювання комунікативного дискурсу дає змогу використовувати синергетичний підхід в аналізі комунікативної взаємодії акторів публічного простору. Цей підхід розширює поле аналізу й допомагає виокремити логіку та «волю до взаєморозуміння», що робить комунікативну взаємодію складником цілепокладання суб'єктів суспільного розвитку, орієнтує дослідника під час аналізу цілого вивчати відповідність частин, що утворюють самоорганізовану складну цілісність [1; 11].

Отже, результируючим аспектом формування комунікативної культури в публічному управлінні має стати вдосконалення ментальних, ціннісних, соціально-психологічних та організаційних структур акторів суспільних відносин

у результаті процесів самоорганізації, а комунікація виступає водночас і як мета, і як один із інструментів саморозвитку суспільства. Уведення ідей синергетики в публічне управління дає змогу розглядати процеси суспільного розвитку як складно організовані системи, форми розвитку яких заздалегідь не визначені. За законами синергетики, в нестійкому соціальному середовищі прийняття рішень суб'єктом зумовлено не тільки особливостями наявних когнітивних структур або впливом соціальних факторів, а й організацією процесу пошуку рішення в конкретній ситуації. Лінійна детермінація замінюється круговою причинністю, коли не минуле й сьогодні впливають на майбутнє, а уявлення про майбутній стан системи організують і змінюють стан самої системи. Отже, ціннісний розвиток і комунікативна трансформація публічного управління є безперервний самозумовлений процес, а не лінійна функція, яка повністю визначається дихотомією спадковості й середовища. Системоутворювальним фактором мають стати цінності та людські взаємини, що впливають на організацію діяльності людей і конструюють суспільний розвиток.

Висновки. Отже, з огляду на викладене вище, можемо резюмувати так:

1. Питання формування сучасної комунікативної культури публічного управління є надзвичайно актуальними, оскільки становлення й розвиток суспільних цінностей сучасної України в умовах демократичного транзиту вимагають розглядати процеси суспільного розвитку як складно організовані системи, форми яких заздалегідь не визначені, а отже, публічна комунікативна культура органів публічного управління має забезпечувати відтворення соціально адаптованої та суспільно інтегрованої системи публічного управління.

2. Результуючим аспектом формування комунікативної культури в публічному управлінні має стати вдосконалення ментальних, ціннісних, соціально-психологічних та організаційних структур акторів суспільних відносин у результаті процесів самоорганізації, а комунікація виступає водночас як мета, так і як один із інструментів саморозвитку суспільства. Системоутворювальним фактором мають стати цінності й людські взаємини, що впливають на організацію діяльності людей і конструюють суспільний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аршинов В.И., Буданов В.Г. Когнитивные основания синергетики. *Синергетическая парадигма: нелинейное мышление в науке и искусстве*. Москва, 2002. С. 67–108.
2. Бородина Е.А. *Культурология : курс лекций*. Москва : [б. и.], 2004. 167 с.
3. Каган М.С. *Философия культуры*. Санкт-Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1996. 416 с.
4. *Культурология. XX век : энциклопедия* : в 2 т. / под ред. С.Я. Левит. Санкт-Петербург : Унив. кн., 1998. Т. 2. 447 с.
5. Моль А. *Социодинамика культуры*. Москва : ЛКИ, 2008. 406 с.
6. Московичи С. *Машина, творящая богов*. Москва : Центр психологии и психотерапии, 1998. 560 с.
7. Островерхова Н.М. Теоретичні засади формування технологічної культури керівника ЗНЗ. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
8. Соколов Э.В. *Понятие, сущность и основные функции культуры : учебное пособие* / Ленингр. гос. ин-т культуры им. Н.К. Крупской. Ленинград : ЛГИК, 1990. 83 с.
9. *Философский словарь* / под ред. М.Н. Розенталя. Москва : Изд-во полит. лит., 1972. 495 с.
10. Фуко М. *Дискурс и истина*. Минск : Пропилеи, 2006. 152 с.
11. Хакен Г. *Синергетика*. Москва : Мир, 1985. 424 с.